

Ἡ ἐκμηχάνισις τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας, ὡς συνάρτησις μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀγροτικῶν διαρθρώσεων

Δημήτρῃ Ν. Κιτσιῆ

Διδάκτορος Ἱστορικῶν Ἐπιστημῶν. Μέλους τοῦ Κέντρου Μεσογεια-
κῶν Ἐρευνῶν στὸ Ἐθν. Ἰδρυμα Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Παρίσι.

1) Ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση

Δὲν ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα πρόβλημα ἰδιοκτησιῶν, ἀφοῦ στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχουν μεγάλες ἰδιοκτησίες. Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση, ἡ διανομὴ τῆς γῆς στοὺς ἀγρότες, εἶναι κάτι πού οὐσιαστικῶς ἔγινε. Μετὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ πόλεμο τοῦ 1821, οἱ γαῖες πού ἀνήκαν στοὺς φυγάδες ἢ φονευθέντες Τούρκους, στὸ τουρκικὸ κράτος ἢ σὲ τουρκικὰ εὐαγῆ ἰδρύματα (βακούφια) περιῆλθαν στὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτος. Ἡ ἔκτασή τους ὑπολογιζόταν σὲ 10 ἑκατ. στρέμματα περίπου — δηλαδή 1 ἑκτ. ἑκτάρια. Ἀπ' αὐτὰ 4 ὡς 4½ ἑκατ. στρέμματα ἦταν καλλιεργήσιμα, δηλαδή τὰ 2)3 τῆς καλλιεργήσιμου γῆς στὴν τότε μικρὴ Ἑλλάδα. Αὐτὰ ἦταν οἱ «ἐθνικὲς γαῖες». Ἀπὸ τὸ 1834 τὸ Ἑλλ. Κράτος παρεχώρησε ἓνα μέρος ἀπ' αὐτὲς τὶς γαῖες στοὺς πολεμιστὲς τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀστοὺς ἢ χωρικοὺς, καὶ τὸ 1871 ἄρχισε νὰ πουλάει τὶς ἐθνικὲς γαῖες σὲ μερίδια ὄχι μεγαλύτερα ἀπὸ 80 στρέμματα ξερικὰ ἢ 40 στρέμματα ποτιστικά. Τὸ κράτος πούλησε ἔτσι περίπου 3 1)2 ἑκατομμύρια στρέμματα. Ἐμενε ὅμως στὸ μικρὸ βασίλειο, τὸ πρὶν τὸ 1881, ἓνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς μεγάλων ἰδιοκτησιῶν πού ἀνήκαν σὲ Ἕλληνες ἢ σὲ Τούρκους πού ἔμειναν στὴ χώρα, ἰδίως στὴν Ἀττικὴ, στὴν Εὐβοία καὶ τὴ Φθιώτιδα.

Στὸ 1881, ἡ Θεσσαλία ἐνώθη μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπαρχία αὐτὴ ἀπετελεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ μεγάλες ἰδιοκτησίες (τσιφλίκια) μὲ ἐξαίρεση λίγες ὄρεινὲς περιοχὲς ὅπου πλεόναζαν οἱ μικρὲς ἰδιοκτησίες (κεφαλοχώρια). Τέλος στὴν Ἠπειρο καὶ στὴ Μακεδονία, πού προσαρτήθηκαν στὰ 1913 καὶ στὴ Δυτικὴ Θράκη, πού ἀποκτήθηκε στὸ τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ἐπικρατοῦσε ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία. Ὑπῆρχαν ἔτσι στὸ 1919, 2.259 μεγάλες ἰδιοκτησίες, κατανεμημένες ὡς ἑξῆς:

Μακεδονία	818
Θεσσαλία — Ἄρτα	584
Ἠπειρος	410
Δυτ. Θράκη	84
Παλαιὰ Ἑλλάδα καὶ Νῆσοι	363
Σύνολο	2.259

(Χ. Εὐελπίδη, Ἀγροτικὴ Πολιτικὴ,

Ἀθήνα, ἔκδοσις Παπαζῆση, 1956, σ. 45).

Ἡ ἔκτασις αὐτῶν τῶν ἰδιοκτησιῶν καλύπτει περισσότερο ἀπὸ τὸ μισὸ τῶν καλλιεργήσιμων γαιῶν τῆς χώρας.

Τὸ αἶτημα τῶν ἀγροτῶν γιὰ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση ἱκανοποιήθηκε στὰ 1917 ἀπὸ τὴν προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Θεσ)νίκης τοῦ Βενιζέλου, πού εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ ὑποστήριξιν στὸν ἀγῶνα τοὺς κατὰ τοῦ Κράτους τῆς Ἀθήνας. Εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς μεταρρύθμισης ὑπῆρξε ὁ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας Μιχαλακόπουλος καὶ ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου Μυλωνᾶς. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωσις τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν μὲ ἀποζημίωσις τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ γιὰ διανομὴ αὐτῆς τῆς γῆς σὲ μικρὰ μερίδια στοὺς ἀκτῆμονες ἀγρότες. Ἐπὶ πλέον οἱ ἀγρότες πού ἔπαιρναν ἓνα ἀγροτεμάχιο ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ συγκροτήσουν ἀγροτικὸς συνεταιρισμοὺς.

Ὁ ἀγροτικὸς νόμος τοῦ 1917 συμπληρώθηκε ἀργότερα ἀπὸ ἄλλους νόμους, ἀνάλογα μὲ τὶς συνθήκες κάθε φορά. Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση ὀλοκληρώθηκε μὲ διατάξεις πού εἰσήγαγε τὸ ἄρθρο 104 τοῦ Ἑλλην. Συντάγματος τοῦ 1952 καὶ πού ἐνοποιήθηκαν σὲ ἓναν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἴδιου χρόνου, πού ἀπαγορεύει τὴν κατοχὴ ἀπὸ ἓνα πρόσωπο ἀρόσιμης γῆς ἔκτασις μεγαλύτερης ἀπὸ 250 στρέμματα, ἢ ἔκτασις μεγαλύτερης ἀπὸ 500 στρέμματα ἂν ὁ ἰδιοκτήτης καλλιεργεῖ ὁ ἴδιος τὴ γῆ του, ἢ ἔκτασις μεγαλύτερης ἀπὸ 1000 στρέμματα ἂν πρόκειται γιὰ βοσκοτόπους.

Σήμερα μπορεῖ νὰ πιστοποιηθῆ ὅτι ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση ὑπῆρξε ἡ πιὸ ἐκτεταμένη, ἢ πιὸ βαθειὰ ὄλης τῆς μὴ σοσιαλιστικῆς Εὐρώπης.

Πραγματικὰ, στὸ διάστημα μιᾶς γενεᾶς διατέθηκε στοὺς ἀκτῆμονες ἀγρότες τὸ μισὸ σχεδὸν τῆς καλλιεργήσιμης ἔκτασις τῆς Ἑλλάδας καὶ σημαντικὸ μέρος τῶν βοσκοτόπων. Ὁ μισὸς ἀγροτικὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας μαζί καὶ οἱ πρόσφυγες τοῦ 1922 πῆραν ἓνα κλῆρο.

Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση ἔκαμε ἐξαίρεση ἀπ' τὰ μέτρα ἀπαλλοτρίωσις γιὰ τὰ δάση καὶ τοὺς δρυμοὺς, γιὰ μεγάλο ἀριθμὸ βοσκοτόπων καὶ ἰδιαίτερα φυτεῖες, ἀμπέλια καὶ ἐλαιῶνες. Ἐτσι, λόγου χάρι, στὴ νῆσο Μυτιλήνη, πού εἶναι φυτεμένη μὲ

έλαιόδενδρα, τὸ μισὸ αὐτῶν τῶν ἐλαιῶνων ἀνήκει σὲ 3 μονάχα οἰκογένειες. Ἄλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν «ἀροσίμων γαιῶν» ὑπάρχει ἀκόμα ὠρισμένος ἀριθμὸς μεγάλων ἰδιοκτησιῶν καὶ ἀνήκουν στὸν κλῆρο (ἂν καὶ μεγάλο μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀπαλλοτριώθηκε) καὶ σὲ μερικοὺς λαϊκοὺς, ποὺ τὶς διατήρησαν χάρις σὲ μιὰ εἰκονικὴ διανομὴ μεταξὺ πολλῶν κοντινῶν συγγενῶν.

Ὅπωςδήποτε τὸ πρόβλημα τῆς ἀγροτικῆς διάρθρωσης στὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶναι πιά ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση, ἀλλὰ ἡ ὑ-

περβολικὴ κατάτμηση τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους.

Δίνουμε μερικοὺς ἀριθμοὺς ποὺ φωτίζουν τὴν διανομὴ τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων(1) διευκρινίζοντας ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν ἐλληνικὴ ἀγροτικὴ ἀπογραφή τοῦ 1950, τὰ 91,7% ὅλης τῆς ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν ἔκτασης ἐκαλλιεργεῖτο ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἰδιοκτῆτες (5,4% ἐκμεταλλεύονται ἀπὸ ἐκμισθωτὲς, 2,1% ἀπὸ μισακάρηδες κολλήγους καὶ 0,8% μὲ διάφορες μορφές ἐκμετάλλευσιν).

	1951	1961	1951	1961
Ὅλικός πληθυσμὸς	7.633.000	8.388.000	100%	100%
Ἀγροτικὸς πληθυσμὸς	4.822.000	4.868.000	63%	58%
Ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις (ἀριθμὸς)	1.006.637	1.035.443		

Κ α τ α ν ο μ ῆ

Ἐκταση ἐκμεταλλεύσεων (σὲ στρέμματα)	Ἀριθμὸς ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων		Μεταβολὲς μεταξὺ 1951 καὶ 1961 (σὲ ἀπόλυτους ἀριθμοὺς)	ο)ο		ο)ο τῆς ὅλης ἐπιφαν. ἐκμεταλλεύσεων
0— 10	286.806	287.106	+300	28,51	27,7	7
10— 50	573.198	603.198	+30.000	56,94	58,3	52
50—100	114.327	114.327	—	11,35	11,0	24
100—200	25.912	25.912	—	2,57	2,5	10,5
200—500	5.361	4.200	-1.161	0,53	6,4	6,5
Ἄνω τῶν 500	1.033	700	-333	0,10	6,1	
Ὅλικόν	1.006.637	1.035.443	+28.806	100,00	100,0	100,0

Ὁ πίνακας αὐτὸς δείχνει ἐλάττωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἔκτασης μεγαλύτερης ἀπὸ 200 στρέμματα καὶ αὐξηση τῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν 10 καὶ 50 στρεμμάτων, ποὺ εἶναι συνέπεια τῶν ἀπαλλοτριώσεων καὶ τῶν πωλήσεων ποὺ ἔγιναν μεταξὺ 1951 καὶ 1961. Ὑπάρχει μιὰ αὐξηση τοῦ ὅλικου ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῆς χώρας. Πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐπιφάνεια ἐκμεταλλεύσεων μεγαλύτερων ἀπὸ 200 στρέμματα, σὲ σχέση μὲ τὴ συνολικὴ ἐπιφάνεια τῶν ἐκμεταλλεύσεων τῆς χώρας, δὲν ἦταν παρὰ τὸ 6,5% στὸ 1961 ἔναντι 52% τῶν ἐκμεταλλεύσεων ἀπὸ 10 ἕως 50 στρέμματα.

2) Κατατεμαχισμὸς τῆς ἰδιοκτησίας

Ἡ ὅλικη ἔκταση τῶν ἀγροτικῶν γαιῶν(2) τῆς χώρας ἔφθανε στὸ 1962 τὰ 38.120.000 στρέμματα(3) καὶ ἡ μέση ἔκταση τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων ὑπολογίζεται σὲ 35,8 στρέμματα. Πιο κάτω ἡ μέση ἔκταση τῶν ἐκμεταλλεύσεων κατὰ μεγάλες περιοχάς(4):

Θεσσαλία	55,4	στρέμματα
Θράκη	43,2	»
Στερεὰ, Εὐβοία	40,2	»
Μακεδονία	38,0	»
Πελοπόννησος	32,5	»
Κρήτη	30,2	»
Ἡπειρος	26,9	»
Νησιὰ τοῦ Αἰγαίου	22,8	»
Δωδεκάνησα	22,8	»
Ἰόνια νησιὰ	19,7	»

Ἔτσι ἡ μέση ἔκταση ἀγροτικῆς ἐκμετάλλευσιν ξεπερνᾷ τὴ μέση ἐθνικὴ ἔκταση στὸ βόρειο καὶ στὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς χώρας (μὲ ἐξαιρέση τὴν Ἡπειρο ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴ μέση ἔκταση), στὴν Πελοπόννησο, Ἡπειρο καὶ σ' ὅλα τὰ νησιὰ.

Στὴν ἐλληνικὴ ὑπαιθρο κυριαρχεῖ, συνεπῶς, ἡ μικρὴ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία μὲ ἀνεπαρκῆς εἰσόδημα καὶ ἡ χειρωνακτικὴ δουλειά, ποὺ πλεόναζε μέχρι τὸ 1955 ἔγινε ἐλλειμματικὴ ἔκτοτε, ἐξ αἰτίας τῆς αὐξανόμενης ἐσωτερικῆς μετανάστευσης πρὸς τὶς πόλεις καὶ πρὸ πάντων τῆς με-

τανάστευσης στο έξωτερικό. Αυτή τη μικρή ιδιοκτησία τη συνθέτουν πολύ συχνά δέκα ή δεκαπέντε μικροσκοπικά κομμάτια χωρισμένα το ένα απ' τ' άλλο, όχι μεγαλύτερα τών 2 έως 4 στρεμμάτων. Η συγκόλληση που ἐνήργησε το ὑπουργεῖο Γεωργίας σὲ 104 χωριά ἑλληνικά, ἀπ' τὸ 1953 ὡς τὸ 1961, ἀπέδειξε ὅτι κάθε καλλιεργητὴς σ' αὐτὰ τὰ χωριά εἶχε στήν ιδιοκτησία του πρὶν ἀπὸ τὴ συνένωση 21 τεμάχια μὲ μέση ἔκταση 1,7 στρέμματα τὸ καθένα καὶ ὅτι κατόπι κατεῖχε μόνο δύο μὲ τὴν ἴδια ἀξία τών 21 προηγουμένων. (5) Στὸν κατατεμαχισμό τῆς ιδιοκτησίας προστίθεται ἡ διασπορὰ τών κομματιῶν πού βρίσκονται χωριστὰ σὲ ἀπόσταση πολλῶν χιλιομέτρων τὸ ένα ἀπ' τὸ ἄλλο.

Ὁ κατατεμαχισμὸς στήν Ἑλλάδα, ἀντίθετα ἀπ' αὐτὸ πού γίνεται πολὺ συχνὰ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς μακρᾶς ἐξέλιξης, στή διάρκεια πολλῶν γενεῶν. Προέρχεται ἀπ' τὴν ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση. Στὸ βόρειο μέρος τῆς χώρας, λόγου χάρη, πολλοὶ μικροῖδιοκτῆτες εἶναι ἐγκατεστημένοι στή γῆ μόνο ἀπὸ μιὰ γενιά. Σὲ ἄλλες περιοχές, πού ἀπὸ καιρὸ ἀνήκαν στὸ ἑλληνικὸ κράτος, ὅπως ἡ Κεντρικὴ Ἑλλάδα (Στερεὰ) καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου (ἀλλὰ ὄχι στήν Πελοπόννησο), ὁ κατατεμαχισμὸς εἶναι πιὸ μεγάλος παρὰ στήν Ἡπειρο καὶ στή Μακεδονία, δηλαδή ὁ μέσος ἀριθμὸς τεμαχίων κατὰ ἐκμετάλλευση ξεπερνᾷ τὸν ἐθνικὸ μέσο ὄρο στὶς πρῶτες περιοχές, ἐνῶ στὰ βόρεια αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὸ μέσο ἐθνικὸ ὄρο.

Οἱ αἰτίες τοῦ κατατεμαχισμοῦ τών μικρῶν ιδιοκτησιῶν, πού μοιράστηκαν στοὺς ἀγρότες, προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ὑπάρχει νομικὸ ἐμπόδιο στὸν κατατεμαχισμό, δὲν ὑπάρχει ἐλάχιστο ὄριο, πού πέρα ἀπ' αὐτὸ νὰ ἀπαγορευεῖται ὁ τεμαχισμὸς τοῦ κλήρου. Οἱ πωλήσεις, οἱ ἀγορές, οἱ κληρονομιῆς καὶ οἱ προῖκες αὐξήσαν μὲ τὸν καιρὸ τὸν τεμαχισμό. Ἐξ ἄλλου, συχνά, ἡ μορφή τῆς ἀρχικῆς διανομῆς πού ἔγινε ἀπὸ τὸ κράτος στοὺς ἀγρότες δὲν ἦταν ἕνας μονάχα κλῆρος, ἀλλὰ 4 — 6 κομμάτια καὶ μερικές φορές 10 — 18 σὲ διάφορες ἀποστάσεις ἀπ' τὸ χωριό, γιατί τὸ κράτος σκέφθηκε ὅτι θὰ ἦταν πιὸ δίκαιο νὰ μοιράσει στοὺς ἀγρότες γαῖες μὲ διάφορες ποιότητες. Ἐτσι ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση δημιούργησε συχνὰ ἕνα νέο πρόβλημα ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς μορφῆς διανομῆς πού θέλησε νὰ εἶναι πιὸ δίκαιη.

Ὁ ὑπερβολικὸς κατατεμαχισμὸς τῆς ιδιοκτησίας εἶναι ἀναμφισβήτητα μιὰ πληγὴ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γεωργία, πού τὴν ἐμποδίζει νὰ ἐκσυγχρονισθεῖ καὶ νὰ αὐξήσει τὴν παραγωγή της. Τὰ μειονεκτήματα μιᾶς τέτοιας κατάστασης εἶναι πολὺ γνωστά: Ἀδυναμία νὰ χρησιμοποιηθοῦν μηχανές, ὀργῶματα καὶ καλλιέργειες κατὰ τὴ γραμμὴ τῆς μέγιστης κλίσης σὲ περιοχές ἀνώμαλες, πρᾶγμα πού προκαλεῖ τὴ διάθρωση, ἀδυναμία νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὀργῶματα,

σταυρωτὰ στὶς πεδιάδες, περιορισμὸς τῆς καλλιεργουμένης ἐπιφανείας ἐξ αἰτίας τών πολυἀριθμῶν ὀρίων ιδιοκτησίας καὶ τών πολυἀριθμῶν κοινοτικῶν δρόμων, ἐξ αἰτίας ἀκόμη τών πολυἀριθμῶν κομματιῶν, πού βρίσκονται ἀποκλεισμένα ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, χωρὶς σύνδεση, μὲ κανένα ὀδικὸ δίκτυο, συχνὰ ἀδυναμία νὰ καλυτερέψει καὶ νὰ ἐντατικοποιηθεῖ ἡ παραγωγή, λόγου χάρη μὲ ἀρδευτικὰ ἔργα ἢ μὲ δενδροκαλλιέργεια κλπ., σημαντικὸ χάσιμο χρόνου ἔργασίμου γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ζῶα καὶ τὰ μηχανήματα, κόστος παραγωγῆς ὑψηλό, δύσκολος ἔλεγχος τών καλλιεργειῶν καί, τέλος, συνεχεῖς διενέξεις ἀνάμεσα στοὺς γείτονες.

3. Ἐλλειψη ἐργατικῶν χειρῶν στή Γεωργία.

Τὰ ἐργατικὰ χέρια στήν ἑλληνικὴ γεωργία δὲν πλεονάζουν πιά σήμερα, ὅπως θὰ νόμιζε κανεὶς. Μέχρι τὸ 1955 ὑπῆρχε πλεόνασμα. Ἐκτοτε ὅμως ὑπάρχει μιὰ συνεχῆς ἔλλειψη ἐργατικῶν χειρῶν στή γεωργία καὶ ἡ ἔλλειψη αὐτὴ τείνει νὰ αὐξηθεῖ. Ὁ κ. Πεπελάσης (6), διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, προβλέπει ὅτι αὐτὴ ἡ ἔλλειψη θὰ εἶναι στὸ 1973 διπλάσια ἀπ' ὅ,τι ἦταν στὸ 1962. Πραγματικά, κατὰ τὴν περίοδο αἰχμῆς τών γεωργικῶν ἐργασιῶν ἦταν ἀπὸ 2,6% στὸ 1960, 11% στὸ 1961 καὶ 8,3% στὸ 1962 (7). Μέσα σὲ 10 χρόνια αὐτὸ τὸ ἔλλειμμα ἐργατικῶν χειρῶν θὰ βρίσκεται μεταξύ 11% ὡς 23% κατὰ τὶς περιόδους αἰχμῶν καὶ θὰ ὑπάρχει ἔλλειψη χειρῶν ὄχι μονάχα τὸ φθινόπωρο καὶ τὴν ἀνοιξη, ἀλλὰ καὶ τὸ χειμῶνα. Ἐτσι, τὸ καλοκαίρι θὰ εἶναι ἡ μόνη ἐποχὴ πλεονάσματος ἐργατικῶν χειρῶν στή γεωργία. (8)

Ἄν ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται στὸ δρόμο τῆς θεραπείας αὐτῆς τῆς ἔλλειψης ἐργατικῶν χειρῶν μὲ τὴν χρησιμοποίησι τραπεζῶν σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ, ὅπως, λόγου χάρη, στήν περίπτωση ὀργωμάτων ἀμπέλων, ὅπου χρησιμοποιοῦν σὲ αὐξανόμενον ἀριθμὸ *potoculteurs* καὶ *pototraceurs* οἱ σημερινές ἀγροτικὲς διαρθρώσεις τῆς χώρας, καθὼς παρουσιάζουν ἕνα κατατεμαχισμό καὶ μιὰ διασπορὰ ιδιοκτησίας σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ, δὲν ἐπιτρέπουν μιὰ πολὺ προωθημένη ἐκμηχάνιση.

Ὅπως ὅποτε καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τών ἀγροτικῶν διαρθρώσεων, θὰ πρεπε νὰ τεθεῖ φραγμὸς στή μετανάστευση ἐργατικῶν χειρῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸ, πού ἀποτελεῖ μιὰ σοβαρὴ αἰμορραγία γιὰ τὸ ἔθνος ὀλόκληρο, γιατί, ἀπὸ τὴ μιὰ, ἀπὸ τὰ τώρα τὸ ποσοστὸ μετανάστευσης ξεπερνᾷ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ πλειονότητα αὐτῶν πού φεύγουν δὲν εἶναι μόνο νέοι, ἀλλὰ καὶ εἰδικευμένοι ἐργάτες. Ἐτσι, ἀπὸ τὸ 1962 ὡς τὸ 1963 περισσότεροι ἀπὸ τὸ 50% τών μεταναστῶν ἦταν εἰδικευμένοι βιομηχανικοὶ ἐργάτες μὲ μέση ἐκπαίδευση.

. Τὰ χρέη τῶν ἀγροτῶν.

Τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα μιᾶς οἰκογένειας ἀγροτῶν εἶναι, στὸ πλεῖστο τῶν περιπτώσεων, κατώτερο τῶν 10.000 δρχ. Κι' αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἀνεπάρκεια τοῦ κλήρου καὶ στὴ δυσκολία ἐφαρμογῆς νεωτέρων καλλιεργητικῶν μεθόδων πάνω σὲ μικρὲς ἰδιοκτησίες κι' αὐτὲς κατατεμαχισμένες.

Ἡ φτώχεια τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν χειροτερεύει ἀπὸ τὴν καθολικὴ χρέωση τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν, κατάσταση πού φυσικὰ δὲν διευκολύνει τὴν ἀγορὰ μηχανημάτων. Ἀπὸ τὸ 1929, γιὰ νὰ λυθεῖ τὸ πρόβλημα τῆς ἔλλειψης κεφαλαίων στὸ μικρὸ χωρικὸ ἰδιοκτῆτη, ἰδρύθηκε ἡ ΑΤΕ καὶ χορηγεῖ ἀπὸ τότε πολυάριθμα δάνεια (στοὺς ἀγρότες) στὶς μικρὲς ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις. Αὐτὰ ὅμως τὰ δάνεια δὲν προσαρμόστηκαν σὲ σοβαρὴ προσπάθεια ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα. Ἐπὶ πλέον οἱ ἀγρότες συχνὰ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐξοφλήσουν τὰ δάνεια, ἰδιαίτερα τὰ βραχυπρόθεσμα, παρ' ὅλο πὺ τὰ ἐπιτόκια τους μειώθηκαν τὴν 1η Μαρτίου 1961 (ἂν καὶ παραμένουν τὰ ὑψηλότερα ὄλων τῶν χωρῶν τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς). Πολλοὶ ἀγρότες χρεωμένοι δὲν μποροῦν, ἐξ αἰτίας τῶν ὀφειλῶν τους, νὰ πάρουν νέα δάνεια ἀπ' τὴν ΑΤΕ, πὺ τοὺς τὸ ἀρνεῖται, ἐνῶ τὰ χρέη τους αὐξάνουν συνεχῶς ἀπ' τὴν ὑποχρέωση πληρωμῆς ἐπὶ πλέον τῶν τοκοχρεωλυσίων. Ἐξ ἄλλου, διαπιστώθηκε ἀπ' τὸ 1962(9) σημαντικὴ πτώση στὴ ζήτηση δανείων μακροπροθέσμων. Ἡ αἰτία φαίνεται νὰ εἶναι ἡ καθυστέρηση τοῦ κράτους στὴν ἐκτέλεση τῶν προγραμματισθέντων ἔργων ὑποδομῆς γιὰ ἐκσυγχρονισμὸ τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας (ἀρδευτικῶν, ἐγγειοβελτιωτικῶν, ἐξηλεκτρισμοῦ τῆς ὑπαίθρου) καὶ τοῦ ἀναδασμοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινοβουλευτικὴ ἀντιπολιτευσὴ, πρὶν ἀπ' τὴν ἐκλογικὴ νίκη τῆς 3.11.1963, εἰσήγαγε στὸ πρόγραμμά της τὶς μεταρρυθμίσεις καὶ θὰ ἐφήρμοζε μὲ τὴν ἀνοδὸ τῆς στὴν ἐξουσία τὸ διακανονισμὸ αὐτοῦ τοῦ σοβαροῦ προβλήματος τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν. Ὁ Παπανδρέου ἀνήγγειλε σὰν πρωθυπουργὸς στὶς 27.11.63 ὅτι διέγραψε τὰ τοκοχρεωλύσια πὺ ὀφείλαν οἱ ἀγρότες στὴν ΑΤΕ γιὰ τὰ δάνεια πὺ λήγουν στὶς 31.12.62 τὸ ἀργότερο καὶ ὅτι θὰ μετέτρεπε αὐτὰ τὰ μὴ ἐξοφληθέντα δάνεια σὲ μακροπρόθεσμα δάνεια, πὺ ἡ ἐξόφλησή τους θὰ γινόταν σὲ 8 χρόνια. Ἐπὶ πλέον τὰ ἐπιτόκια τῆς ΑΤΕ ἐλαττώνονται ἀκόμα μιὰ φορά, γιὰτὶ ἦταν ὑπερβολικά, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Παπανδρέου.

Ἔτσι τὰ ἐπιτόκια κατέβηκαν ἀπὸ 5½ - 7%, πὺ ἦταν (πρὶν ἀπὸ τὴν 1.3.61 ἦταν 6 - 8½%) σὲ 4 - 6%. Ὅσο γιὰ τὰ τοκοχρεωλύσια, πὺ εἶχαν κατεβεῖ στὶς 1.3.61 ἀπὸ 12% σὲ 9%, ἐγίναν 7%, ποσοστὸ πὺ ἐφαρμάζονταν ἀναδρομικά ἀπὸ 1.1.63. Τέλος, ὁ Παπανδρέου ἀνήγγειλε στὴν Βουλὴ στὶς 20.12.63, ὅτι ἡ κυβέρνησή του εἶχε τὴν πρόθεση νὰ ἀπαλλάξῃ προοδευτικὰ

τοὺς ἀγρότες ἀπ' τὴν πληρωμὴ δασμῶν πάνω στὰ ὑγρά καύσιμα, στὰ ἀγροτικὰ μηχανήματα καὶ στὰ ἀνταλλακτικὰ ἐργαλεῖα(10).

5. Ἱστορία τῆς ἐκμηχάνισης τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας.

Τὰ πρῶτα ἀγροτικὰ μηχανήματα εἰσήχθησαν στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπ' τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον καὶ χρησιμοποιήθηκαν στὴ Θεσσαλία, στὶς τότε μεγάλες ἰδιοκτησίες. Τὰ κυριώτερα ἀπ' αὐτὰ ἦταν τὸ παλινδρομικὸ ἄροτρο, συρόμενον ἀπὸ ἀτμοκίνητο τρακτέρ, ἡ ἄλωνιστικὴ, συρόμενη ἀπὸ τρακτέρ, καὶ ἡ θεριστικὴ δεματοδετικὴ, συρόμενη κυρίως ἀπὸ δύο ζεύγη ἄλογα.

Χάρη στὰ βαρεῖα ἄροτρα, τὰ κινούμενα μὲ ἀτμὸ, βαθεῖα ὀργώματα πραγματοποιήθηκαν περιοδικὰ στὶς μεγάλες θεσσαλικὲς ἰδιοκτησίες. Ἡ χρησιμοποίησις βαριοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐγίνε παραδόση στὴ Θεσσαλία καὶ συνέχεια ἐπεκτάθηκε καὶ πρὸς τὸ Νότο (περιοχὴ Λαμίας) καὶ πρὸς τὸ Βορρᾶ (περιοχὴ Μακεδονίας). Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, ἐνθάρρυνε τὴν ἀνάπτυξη βιομηχανίας κατασκευῆς ἀγροτικῶν μηχανῶν στὴν πόλη τοῦ Βόλου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Θεσσαλικὴ πεδιάδα ἕνα ἄλλο κέντρο ἐκμηχάνισης τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτον πόλεμον, ἂν καὶ μικρότερης σημασίας, ἦταν ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρία Κωπαΐδας, πὺ σήμερα ξαναγοράστηκε ἀπὸ τὸ δημόσιον καὶ ἀπετέλεσε κρατικὴ ἐκμετάλλευσις. Στὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, οἱ ἀνάγκες διατροφῆς τῶν στρατῶν καὶ οἱ δυσκολίες προμηθείας τῆς Εὐρώπης ἀμερικάνικου ἢ καναδέζικου σιταριοῦ, ὀδήγησαν τοὺς συμμάχους σὸ νὰ δημιουργήσουν στὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ σ' ἄλλες σύμμαχες χώρες, κέντρα γεωργικῶν μηχανημάτων, πὺ ὀργανώθηκαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Τμῆμα γεωργικῆς ἐκμηχάνισης καὶ πὺ συγκροτήθηκαν ἀπὸ ὀμάδες τρακτέρ συνδεδεμένων μὲ γεωργικὰ μηχανήματα. 200 τρακτέρ ἀμερικάνικα τύπου GARE καὶ μὲ ἰσχὺ 18 - 20 ἵππων, καθὼς καὶ ὀρισμένος ἀριθμὸς γεωργικῶν μηχανῶν (ἄλωνιστικῶν) ἴδιας προέλευσης, εἰσήχθησαν στὴ χώρα. Αὐτὸ τὸ Τμῆμα γεωργικῆς ἐκμηχάνισης ἦταν τμῆμα τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας καὶ ἦταν ἐπιφορτισμένο γιὰ τὶς γεωργικὲς μηχανὲς καὶ τὴν ἀρδευσις τῶν γαιῶν. Στὴν περίοδο αὐτὴ, τὰ τρακτέρ μὲ μηχανὲς ἐσωτερικῆς καύσεως ἀρχισαν νὰ ἀντικαταστοῦν τὰ ἀτμοκίνητα. Ἀλλὰ τὰ εἰσαχθέντα ἀμερικάνικα τρακτέρ δὲν ἦσαν κατάλληλα γιὰ τὶς ἑλληνικὲς συνθῆκες καὶ ἐπὶ πλέον ἡ χαμηλὴ στάθμη τεχνικῆς ἐκπαίδευσης τοῦ Ἑλλήνα ἀγρότη ὀδήγησαν σὲ ἀποτυχία τοῦ πειράματος. Παρ' ὅλα αὐτὰ χρησίμευσε σὸ νὰ γίνουν πιὸ πλατεῖα γνωστὲς οἱ ἀγροτικὲς μηχανὲς στὴν ὑπαίθρου καὶ ἰδίως στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη.

Τὸ μεσοπολεμικὸ διάστημα, πού ἀνοίξε γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, ἦταν γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος μιὰ περίοδος ἐντατικῆς δράσης στὸ γεωργικὸ τομέα. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση πάνω στὸ ἐθνικὸ ἔδαφος ἑκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ ἀγροτικὲς μηχανὲς ἦταν ἀναγκαῖες, ὄχι μόνο γιὰ τὴν καλλιέργεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση σημαντικῶν περιοχῶν, πού ἀνήκαν σὲ Τούρκους μπέηδες.

Ἀπὸ τὸ 1924 ὠς τὸ 1929, ἡ προσπάθεια μηχανοποίησης περιορίστηκε στὶς περιοχὲς Μακεδονίας καὶ Θράκης γιὰ τὴν γεωργικὴ κρατικὴ ὑπηρεσίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν ἀπασχολημένες ἀποκλειστικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀπαλλοτρίωσης γαιῶν καὶ τῆς ἐγκατάστασης τῶν προσφύγων πού πραγματοποιήθηκε ἀκριβῶς στὰ Βόρεια τῆς Ἑλλάδας.

Γιὰ τὴν ἐκχέρσωση χρησιμοποιήθηκαν κυρίως 57 μηχανοκίνητα ἄροτρα, πού ἀποκτήθηκαν ἀπ' τὶς γερμανικὲς πολεμικὲς ἐπανορθώσεις μάρκας ΣΤΟΚ, ἰσχύος 50 ἵππων καὶ γιὰ τὴν καλλιέργεια, 30 ἄλωνιστικὲς τύπου FLOETHER. Μετὰ ἀπὸ τὶς ἐκχερσώσεις χρησιμοποιήθηκαν μηχανοκίνητα ἄροτρα γιὰ βαθεῖα ὀργώματα. Ἡ διεύθυνση αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν ἀνατέθηκε σὲ διάφορες ὑπηρεσίαι πού ἀργότερα συγκροτήθηκαν (τὸ 1929) στὴν Ὑπηρεσίαν Μηχανικῆς Καλλιέργειας τοῦ Ὑπ. Γεωργίας. Αὐτὴ τὴν περίοδο ἐκτελέσθηκαν τὰ πρῶτα ἀρδευτικὰ ἔργα (τοῦ Ριζόβου — Βαγκενέ), μὲ χρησιμοποίησιν ἐξοπλισμοῦ πού χορήγησε ἡ πιδὸ πάνω ὑπηρεσία. Ἡ δραστηριότητα τῶν γεωργικῶν ὑπηρεσιῶν στὴν περίοδο αὐτὴ παρουσιάστηκε στὸ συνέδριον τῆς γεωργικῆς ἐκμηχάνισις στὴ Μαδρίτη τὸ 1935 μὲ τὸν τίτλον ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια στὴν Ἑλλάδα, ἀνακοίνωσις πού δημοσιεύτηκε τὸ 1939 στὴν Ἀθηναϊκὴ ἐπιθεώρησις «Ἀγροτικὴ Οἰκονομία».

Ἀπὸ τὸ 1929 ὠς τὸ 1937 ἐγκαταστάθηκε τὸ μηχανοκίνητο ἄροτρο μὲ τροχοὺς καὶ προοδευτικὰ ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸ τρακτέρ μὲ κινητῆρα ντῆζελ μὲ ἐρπίστριες. Στὰ 1937, ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας τὸ Τμῆμα γεωργικῶν μηχανῶν. Αὐτὸ τὸ τμῆμα εἶχε καθῆκον νὰ ὀργανώσει καὶ νὰ ἐλέγχει τὸ ἔργο τῆς Ὑπηρεσίας Μηχανικῆς Καλλιέργειας. Ἐπὶ πλέον, ἀρχίζοντας ἀπ' αὐτὴ τὴν ἡμερομηνία, ἡ προσπάθεια ἐκμηχάνισις τῆς ὑπαίθρου, πού μέχρι τότε ἦταν περιορισμένη στὴ Μακεδονία, Θράκη καὶ Θεσσαλία, μεταφέρθηκε καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους μὲ τὴν ἀξιοποίησιν γαιῶν, κυρίως στὸν τομέα Θήβα — Λαμία καὶ στὴν Ἠπειρο.

Στὶς παραμονὲς τοῦ πολέμου, τὸ 1939, ἡ Ἑλλάδα χρησιμοποίησε 1508 τρακτέρ ἀπ' τὰ ὁποῖα 1328 ἀνήκαν σὲ ἰδιῶτες καὶ 180 στὴν Ὑπηρεσίαν Μηχανικῆς Καλλιε-

ργείας. Ἀπ' αὐτὰ τὰ 1508 τρακτέρ, τὰ 975, δηλ. τὸ 47% τοῦ συνόλου, ἦταν μὲ κινητῆρα ντῆζελ ἢ ἡμι-ντῆζελ (ντῆζελ 35%, ἡμι-ντῆζελ 39%). Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἄλλα ἀγροτικὰ μηχανήματα, ἐκτὸς ἀπ' τὶς διενεργούμενες εἰσαγωγὰς, τὸ Τμῆμα γεωργικῶν μηχανῶν ἔκανε παραγγελίαι στὴν ἑλληνικὴ βιομηχανία, κυρίως γιὰ τὴν ἀγορὰ 10.000 μηχανῶν σπορᾶς (στὴν περίοδο 1937—1940). Ἡ ποσότητα τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων αὐξήθηκε στὶς παραμονὲς τοῦ πολέμου μὲ τὴν πρόβλεψη χρησιμοποίησις τῶν τρακτέρ γιὰ στρατιωτικὲς μεταφορὰς. Ὑπολόγιζαν στὰ 1939, 1054 ἄλωνιστικὲς μηχανὲς, ἀπ' τὶς ὁποῖαι 874 εὐρωπαϊκοῦ τύπου καὶ 180 ἀμερικανικοῦ τύπου. Ὑπῆρσαν ὅμως μόνο 42 θεριστικο-ἄλωνιστικὲς πού ἦταν συγκεντρωμέναι στὸν τομέα Κωπαίδας, καὶ στὴ Θεσσαλία(11).

Στὸ 1940—1941, κατὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον στὴν Ἀλβανία, τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν τρακτέρ μὲ ἐρπίστριες, τόσο τῆς ὑπηρεσίας μηχανικῆς καλλιέργειας, ὅσο καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ἐπιστρατεύθηκε γιὰ τὴ μεταφορὰ βαρέος πυροβολικοῦ στὴ γραμμὴ τοῦ πυρός. Χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὶς μεταφορὰς αὐτὲς 450 τρακτέρ μὲ ἐρπίστριες, ἐκ τῶν ὁποίων 30 ἀνήκαν σὲ ἰδιῶτες καὶ 90 στὴν Ὑπηρεσίαν Μηχανικῆς Καλλιέργειας. Στὰ μετόπισθεν, τὰ ἄλλα τρακτέρ καὶ οἱ γεωργικὲς μηχανὲς δούλευσαν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν κατὰ περιοχὲς ἀγροτικῶν ὑπηρεσιῶν, γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὶς γαῖαι τῶν ἐπιστρατευμένων, πού ἔμεναν ἀνεκμετάλλευτες ἐξ αἰτίας καὶ τῆς ἐπίταξις καὶ τῶν ζώων ἔλξις. Ἀπὸ τὸ 1941—1944, περίοδος τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς, ἡ Ἑλληνικὴ γεωργία ἔχασε 800 τρακτέρ σὲ σύνολον 1.500, καὶ 400.000 ζῶα ἔλξις σὲ σύνολον 800.000. Στὸ τέλος τοῦ παγκοσμίου πολέμου οἱ συμμαχικὲς ἀποστολαὶ ΕΜΕΛ, ΟΥΝΡΡΑ καὶ ΑΜΑΓΚ ἔκαναν εἰσαγωγὰς στὴν Ἑλλάδα 1880 τρακτέρ, μὲ τροχοὺς, ἀπ' τὰ ὁποῖα 200 μὲ σιδηροὺς τροχοὺς, καὶ τὰ ὑπόλοιπα μὲ ἐλαστικά. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἦταν βενζινοκίνητα καὶ αὐτὸ δυσκόλεψε τοὺς ἀγρότες ἐκείνους, πού δὲν τὰ ἤξεραν καὶ ἀρνιοῦνταν στὴν ἀρχὴ νὰ τὰ πάρουν. Χρειάστηκε ὠρισμένον διάστημα γιὰ νὰ ὀργανωθῆ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν τῶν τρακτέρ. Ἡ Ὑπηρεσία Μηχανικῆς Καλλιέργειας καὶ οἱ ἀμερικανικὲς ἀποστολαὶ, μὲ τὴ βοήθειαν κυρίως τῆς Ἀμερικανικῆς Γεωργικῆς Σχολῆς τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιφορτίστησαν τὴν κατάρτισιν τοῦ προσωπικοῦ μὲ μιὰ ἐπιταχυνομένη ἐκπαίδευσιν. Τὸ Τμῆμα Γεωργικῶν Μηχανῶν μοίρασε τὰ εἰσαχθέντα τρακτέρ ὡς ἑξῆς :

α) 730 τρακτέρ δόθηκαν σὲ σχετικὰ μεγάλους ἰδιοκτῆτες δηλ. κατόχους μιᾶς μέσης ἐπιφανείας 400 στρεμμάτων.

β) 350 δόθηκαν σὲ Ἐνώσεις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν.

γ) 800 παρέμειναν στὸ Κράτος καὶ δόθηκαν στὴν Ὑ.Μ.Κ. γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς

Ιδιοκτήτες γαιών, που δέν ανήκαν στις δυο πρώτες κατηγορίες.

“Όσον αφορά τις Ένώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών, τὸ Κράτος συνάντησε ἐκ μέρους των ἢ κακὴ θέληση ἢ ἔλλειψη Ικανότητας στὴν διαχείριση ἀγροτικῶν μηχανῶν : στὸ 1948 ὁ Υ.Μ.Κ. τοὺς εἶχε ἀποδώσει τὸν κλῆρο τους σὲ τρακτέρ που προστέθηκαν ἔτσι στὰ 350 που κατεῖχαν, ἀλλ’ αὐτοὶ ξανάδωσαν ὅλα τὰ τρακτέρ τους στοὺς ἴδιους τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἀρνήθηκαν νὰ ἀναλάβουν τὴ διαχείρησή τους. Σὲ συνέχεια, ἐξ ἄλλου, οἱ συνεταιρισμοὶ ἔκαναν τὸ ἴδιο καὶ πούλησαν τὰ τρακτέρ στοὺς ἰδιοκτῆτες.

Ἀπὸ τὸ 1947 ἡ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τρακτέρ στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἡ ἀκόλουθη :

1947	3.200	τρακτέρ
1948	3.450	»
1949	4.050	»
1950	4.600	»
1951	5.600	»
1952	6.100	»
1953	6.600	»
1954	7.120	»
1955	8.950	»
1956	11.192	»
1957	14.000	»
1958	18.420	»
1959	19.571	»
1960	21.546	»
1962	24.533	»

Ἡ Υ.Μ.Κ. καταπιάστηκε στὰ 1948 μὲ ἔργα ὅπως ἡ χάραξη ὁρεινῶν δρόμων σὲ μεγάλη κλίμακα, χάρη σὲ 200 προωθητήρες (μπουλντόζες) που παραχωρήθηκαν ἀπ’ τις ἀμερικάνικες στὴ Γερμανία ἀρχές καὶ σὲ 40 μεταχειρισμένους ἐκσκαφεῖς, που παραχωρήθηκαν ἀπὸ τὴν ΟΥΝΡΑ. Αὐτὸ τὸ ὑλικὸ αὐξήθηκε μὲ τὴ βοήθεια τῶν ἀμερικάνικων ἀποστολῶν στὴν Ἑλλάδα, κι’ αὐτὸ ἀνέβασε τὴν συνολικὴ ἀξία τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Υ.Μ.Κ. σὲ περισσότερο ἀπὸ 15 ἑκατομμύρια δολλάρια. “Όμως τὸ ἀπότομο σταμάτημα, στὸ 1951, τῶν ἀμερικάνικων πιστώσεων ἀνέστειλε γιὰ λίγο τὸ πρόγραμμά της νὰ ἀξιοποιήσει τὴν ὑπαιθρο. Ἡ φύση τῶν ἐκτελεσθέντων ἀπ’ τὴν Υ.Μ.Κ. ἔργων, ἀπὸ τὸ 1848 ὡς τὸ 1951, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔργο χάραξης δρόμων, συνίσταται σὲ ἀποψιλώσεις, ἐκχερσώσεις, ἀρδεύσεις, ἀποξηράνσεις, βαθειὰ ὀργώματα, ἀξιοποίηση ἀλμυρῶν ἢ ἀμμουδερῶν ἐκτάσεων κλπ.

Σ’ αὐτὴ τὴν ἴδια περίοδο τὸ τιῆμα Γεωργικῶν Μηχανημάτων τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ἀγόρασε 917 τρακτέρ. Ἀπ’ αὐτὰ 760 τρακτέρ μὲ τροχοὺς μὲ κινητῆρα ντῆζελ 25 ὡς 55 ἵππων.

Ἀρχίζοντας τὸ 1951, τὸ τμήμα ἀγροτικῶν μηχανῶν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ἔπαψε νὰ εἶναι ὁ κύριος εἰσαγωγέας ἀγροτικῶν μηχανῶν, νὰ ἐλέγχει τοὺς εἰσαγομένους τύπους καὶ τὴ διανομὴ τους μὲ-

σα στὴ χώρα. Ἀπ’ τὸ 1951 περιορίστηκε στὸ νὰ παρακολουθεῖ τις εἰσαγωγές μὲσῶ ἐνὸς ἐκπροσώπου μὲ περιορισμένη ἐξουσία, τοποθετημένη στὴν Ἐπιτροπὴ Βιομηχανίας τοῦ Ὑπουργείου Βιομηχανίας, που λειτουργοῦσε ἀπὸ τὸ 1947.

Τὸ ἔργο γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς Γεωργίας ἀρχισε ἀπ’ τὸ 1951 σὲ μεγαλύτερη κλίμακα, ἀπ’ τὴν Υ.Μ.Κ., που διέθεσε 1.100 ὀχήματα καὶ μηχανήματα, προσωπικὸ ἀπὸ 2.600 πρόσωπα καὶ ἕνα ἐτήσιο προϋπολογισμό 120 ἑκατομ. δραχμῶν. Στὸ 1958 αὐτὴ ἡ Ὑπηρεσία ἐνσωματώθηκε στὴν Ὑπηρεσία γιὰ τὴ θελίωση τῶν γαιῶν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

VI. Σημερινὴ κατάσταση τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ βαθμὸς ἐκμηχάνισης τῆς ἐθνικῆς γεωργίας καθορίζεται ἀπ’ τὸν ἀριθμὸ τῶν χρησιμοποιουμένων τρακτέρ. Ὁ βαθμὸς μηχανοκίνησης τῆς ἐλληνικῆς ὑπαιθρου, μὲ βάση τὸν ἀριθμὸ τρακτέρ, εἶναι κατώτερη ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, — περιλαμβανομένης τῆς Ἰταλίας — καὶ ἀνώτερη τῆς Ἰσπανίας - Πορτογαλίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν τρακτέρ στὸ 1962(12) ἦταν:

960.000	τρακτέρ	στὴ	Δυτ. Γερμανία
900.000	»	»	Γαλλία
443.000	»	»	Μεγ. Βρετανία
300.000	»	»	Ἰταλία
55.000	»	»	Ἰσπανία
25.000	»	»	Ἑλλάδα
12.000	»	»	Πορτογαλία

Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὁ ὀλικὸς ἀπόλυτος ἀριθμὸς τρακτέρ σὲ κάθε χώρα δέν ἔχει μεγάλη σημασία ἀν δέν συγκριθεῖ μὲ τὴν καλλιεργήσιμη ἔκταση. “Ετσι στὴν Ἰσπανία, παρ’ ὅλο που ἔχει περισσότερα τρακτέρ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὁ βαθμὸς ἐκμηχάνισης τῆς γεωργίας εἶναι μικρότερος.

Γιὰ 100 ἐκμεταλλεύσεις, μεγαλύτερες τῶν 50 στρεμμάτων, χρησιμοποιήθηκαν στὰ 1960(13):

135	τρακτέρ	στὴ	Μεγ. Βρετανία
111	»	»	Δυτ. Γερμανία
52	»	»	Γαλλία
28	»	»	Ἰταλία
15	»	»	Ἑλλάδα
7	»	»	Πορτογαλία

Στὰ 1960 ἦταν ἀνά:

100	στρέμ.	στὴ	Δυτ. Γερμανία
160	»	»	Μεγ. Βρετανία
280	»	»	Γαλλία
640	»	»	Ἰταλία
1720	»	»	Ἑλλάδα
4320	»	»	Πορτογαλία
5360	»	»	Ἰσπανία

Ἡ ἰσχύς σὲ ἵππους τῶν τρακτέρ γιὰ 1.000 στρέμματα ἀροσίμων γαιῶν ἦταν στὰ 1960:

196	Ἴππ.	Δυτ. Γερμανία
175	»	Μεγ. Βρετανία
86	»	Γαλλία
47	»	Ἰταλία
21	»	Ἑλλάδα
7	»	Πορτογαλία
6	»	Ἰσπανία

Τὸ 1962 ὁ ἀριθμὸς τῶν χρησιμοποιηθέντων τρακτέρ στὴν Ἑλλάδα ἦταν ὁ ἀκόλου-

θος (Πληροφορίες τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τὸ Δεκέμβριο 1963):

	Γιὰ τὸ σύνολο τῆς Ἑλλάδας	Πεδινὲς κοινότητ.	Ἡμιορεινὲς κοινότητ.	Ὄρεινὲς κοινότητ.
* Ἐκτασὴ ἀγροτικῶν ἐκτάσεων σὲ στρέμματα	38.120.000	20.778.000	9.448.000	7.894.000
Τρακτέρ (14) περιλαμβανομένων καὶ ἐκείνων ποὺ ἔχουν μικρότερη ἀπὸ 12 HP. ἰσχύ.	24.533	18.823	3.976	1.734
Ἀριθμὸς τρακτέρ μὲ ἵππο, μικρότερα τῶν 12 HP.	5.214	3.225	1.211	778
* Ἐκτασὴ γεωργικῶν γαιῶν κατὰ τρακτέρ (σὲ στρέμματα)	1.556	1.105	2.380	4.552

Ὁ πίνακας αὐτὸς δείχνει ἓνα πρόσθετο ἐμπόδιο στὴν ἐκμηχάνιση τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας ποὺ εἶναι ἡ μεγάλη ἀνωμαλία τοῦ ἐδάφους. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν καταταμαχισμό τῶν ἐκμεταλλεύσεων, φαίνεται ὅτι γίνεται προσπάθεια νὰ θεραπευθεῖ ἐν μέρει, μὲ τὴν μεγαλύτερη χρησιμοποίησιν μικρῶν τρακτέρ μὲ λιγώτερη ἀπὸ 12 HP ἰσχύ.

Κατὰ ἐκτίμησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας τὸ Δεκέμβριο 1963, οἱ ἀνάγκες σὲ τρακτέρ γενικῆς χρήσης κατὰ περιοχὲς δηλ. σὲ τρακτέρ μέσης ἰσχύος 38 HP, χρησιμοποιουμένων τῶρα σὲ πεδινὲς περιοχὲς γιὰ τὶς ἐτήσιες καλλιέργειες, ἦταν:

Περιοχὲς	Ἀριθμὸς τρακτέρ χρησιμοποιοῦμένων στὸ 1963 ἰσχύος μέσης 38 HP	Ἀριθμὸς τρακτέρ ἀναγκαίῶν μέσης ἰσχύος 38 HP	Ἐλλειψη	
			Ἀριθμὸς	ο)ο
Πελοπόννησος	1.740	5.750	4.010	70
Στερεὰ Ἑλλάδα	4.600	7.000	2.400	34
Θεσσαλία	5.550	8.500	2.950	34
Ἡπειρος	450	1.050	600	57
Μακεδονία	10.330	17.650	7.320	41
Θράκη	1.730	5.400	3.670	68
Νησιὰ	628	3.850	3.200	83
Σύνολο	25.028	49.200	24.170	49

Ὁ ἀριθμὸς τῶν 49.200 μεγάλων τρακτέρ, μέσης ἰσχύος 38 HP, ποὺ φαίνεται ἀναγκαῖος στὴν ἐλληνικὴ γεωργία καὶ ποὺ τὸ μισὸ ἀπὸ αὐτὸ λείπει σήμερα, ἐκτιμήθηκε μὲ βάση ὅ,τι χρειάζεται ἓνα τρακτέρ τέτοιο γιὰ 400 στρέμματα ἐτήσιων καλλιεργειῶν σὲ πεδινὲς περιοχὲς (ἔναντι 270 στρεμμάτων κατὰ τρακτέρ στὶς ἀναπτυγμένες χῶρες τῆς Δυτ. Εὐρώπης), δηλ. μὴ ἰσχύος 94 HP κάθε 1.000 στρέμμ. (ἔ-

ναντι 140 HP κατὰ 1.000 τῆς Δ. Εὐρώπης).

Πάνω στὴ βάση τῆς κατανομῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων τοῦ ἐδάφους στὴν Ἑλλάδα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν παρὰ 31.000 ἐκμεταλλεύσεις (3% τοῦ συνόλου) ἐπιφανείας μεγαλύτερης ἀπὸ 1.000 στρέμματα δηλ. 17% τῆς ἐκτάσεως τῶν γεωργικῶν γαιῶν, ἐκμεταλλεύσεις, ποὺ θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέτουν ἢ κάθε μὴ ἓνα τρακτέρ—ἦτοι 31.

000 τρακτέρ — συνάγεται ότι το 97% των εκμεταλλεύσεων (που κατέχουν το 83% των γεωργικών εκτάσεων δεδομένου ότι ή κάθε μία έχει λιγότερα από 100 στρέμματα επιφάνεια), δεν ενδιαφέρονται για να έχουν ένα τρακτέρ ή καθεμιά. Τα υπόλοιπα 18.000 τρακτέρ (απ' την πιο πάνω εκτίμηση των 49.000) θα βρίσκονται υπό συνιδιοκτησία από τους γεωργούς που εκμεταλλεύονται τα 83% των γεωργικών εκτάσεων. Η καλύτερη λύση θα ήταν, καθώς φαίνεται, να εμπιστευθούν αυτά τα 18.000 τρακτέρ στους συνεταιρισμούς ή σε ομάδες αγροτών, που οι αγροί τους γειτονεύουν και θα είναι συνιδιοκτήτες τρακτέρ. Αλλά, κατά το Έλλ. Υπουργείο Γεωργίας, και οι δύο αυτές λύσεις που δοκιμάστηκαν δεν είχαν σπουδαία αποτελέσματα (τώρα υπάρχουν στα χέρια των συνεταιρισμών λιγότερα από 400 τρακτέρ και σε ομάδες δύο αγροτών μία άσημαντη ποσότητα). Η καλύτερη λύση, λοιπόν, κατά το Υπουργείο θα ήταν να βρεθούν αυτά τα 18.000 τρακτέρ στα χέρια επιχειρηματιών - αγροτών, που αφού θα χρησιμοποιούσαν το τρακτέρ τους για τις δικές τους εκμεταλλεύσεις θα τα διέθεταν στους άλλους. Οι επιχειρηματίες αυτοί θα μπορούσαν να βρεθούν κατά προτίμηση μεταξύ των 114.327 οικογενειακών εκμεταλλεύσεων επιφανείας των 50 ως 100 στρεμμάτων, που θα νοίκιαζαν τις υπηρεσίες τους σε εκμεταλλεύσεις επιφανείας μικρότερης των 50 στρεμμάτων.

Αλλά, αν οι σημερινές αγροτικές διαρθρώσεις της χώρας περιορίζουν τη μαζική χρήση του τρακτέρ, ή προβλεπόμενη αύξηση του αποθέματος των τρακτέρ κατά 24.000 για τα προσεχή χρόνια, σκοντάφτει στο οικονομικό πρόβλημα. Η Ελλάδα, που

δεν παράγει ή ίδια τα τρακτέρ της, είναι αναγκασμένη να τα εισάγει. Αυτό αυξάνει το κόστος τους για τον Έλληνα αγρότη. (15) Επί πλέον οι όροι δανεισμού για την αγορά τρακτέρ δεν είναι καλοί επί του παρόντος. Ο αγρότης πρέπει να πληρώνει μετρητοίς τα 19% της όλικής αξίας και το υπόλοιπο να το εξοφλήσει σε 3 χρόνια, δηλ. σε πολύ σύντομη προθεσμία.

Στα 1963 ένα τρακτέρ που άξιζε 100.000 δραχμές μετρητοίς, έφθανε τις 122.319 με πίστωση 3 χρόνων (22% επιθάρυνση). Η εξόφληση πρέπει να γίνεται στις πιο κάτω αναλογίες: 19% κατά την παράδοση, 24% στο τέλος του πρώτου χρόνου, 27% στο τέλος του δεύτερου και 30% στο τέλος του τρίτου. Αυτό αποτελεί βαρύ φορτίο για τον Έλληνα αγρότη.

Ως προς την αναστολή της εκμηχάνισης εξ αιτίας των αγροτικών διαρθρώσεων της χώρας, το πρώτο για λύση πρόβλημα είναι ο κατατεμαχισμός της εκμετάλλευσης. Ο αναδασμός που ανέλαβε το κράτος θα έπρεπε να δραστηριοποιηθεί, γιατί προχωρεί πολύ άργα. Έτσι από το 1953 ως το 1962, ο αναδασμός πραγματοποιήθηκε σε 130 χωριά (υπάρχουν 5.998 κοινότητες στην Ελλάδα), σε μία έκταση 914.593 στρεμμάτων. Για το 1963, το Υπουργείο Γεωργίας πρόβλεπε να πραγματοποιηθούν νέοι αναδασμοί επί εκτάσεων 1.000.000 στρεμμάτων. Η εργασία βρίσκεται επομένως στις αρχές της, παρ' όλο που ο ρυθμός επιταχύνθηκε από το 1962.

Παρ' όλα αυτά, ακόμα και με τον αναδασμό, το μεγαλύτερο μέρος των εκμεταλλεύσεων έχει πολύ μικρούς κλήρους, αφού το 86% των εκμεταλλεύσεων της χώρας έχουν λιγότερο από 50 στρέμματα.

Παρίσι, Φεβρουάριος 1964

Υ Π Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

(1) Αριθμοί που μου ανακοινώθηκαν το Δεκέμβριο 1963 από την Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος και το Υπουργείο Γεωργίας.

(2) Αγροτικές γαίες: Αρόσιμες γαίες και λειβάδια μόνιμα (έξαιρούνται τα βοσκοτόπια). Αρόσιμες: Καλλιεργούμενες γαίες και λειβάδια, προσωρινά ύφιστάμενα.

(3) Αριθμός που ανακοινώθηκε το Δεκέμβριο 1963 από το Έλλ. Υπ. Γεωργίας.

(4) Αριθμός που ανακοινώθηκε τον Αύγουστο 1963 από το Έλλ. Υπ. Γεωργίας.

(5) Υπουργείο Γεωργίας, Διεύθυνσις Έποικισμού. Ο αγροτικός αναδασμός εν Ελλάδα. Έκ του Έθνικου Τυπογραφείου, 1962, σελ. 17.

(6,7,8) AD PEPELASIS LABOR SHORTAGES IN AGRUEEK GRCULTURE 1963-1973.

(9) «Βήμα», 28 Νοεμβρ. 1963.

(10) «Βήμα», 21 Δεκεμβρ. 1963.

(11) Οι αντίστοιχοι αριθμοί για το 1957 ήταν οι πιο κάτω: 2012 άλωνιστικές και

939 θεριστικο - άλωνιστικές που χρησιμοποιούνταν στη συγκομιδή του 70% των δημητριακών (1.568.000 τόννους επί παραγωγής όλικής δημητριακών 2.239.000 τόννων).

(12) Οι αριθμοί αυτοί πάρθηκαν απ' τον Όργανισμό Συνεργασίας και Οικονομικής Ανάπτυξης ΟΟΔΕ. «Εξέλιξη της εκμηχάνισης της γεωργίας και της κατανώθησης και τιμής καυσίμων στις χώρες - μέλη του ΟΟΔΕ», Παρίσι, Ιούν. 1963, σ. 52.

(13) Σ' αυτό το σύνολο περιλαμβάνονται και τα μη καλλιεργούμενα χωράφια και άγροναπαύσεις.

(14) 72% είναι με μοτέρ ντήζελ και 28% βενζινοκίνητα.

(15) Έξ άλλου ή τιμή του πετρελαίου έσωτερικής καύσεως (τα 72% τρακτέρ είναι με μοτέρ ντήζελ) είναι πολύ ύψηλή. Στα 1960 ήταν 82 δολάρια κατά τόννο, έναντι 80 - 81 στη Δυτ. Γερμανία, 50 - 60 στη Γαλλία, 50 στη Μ. Βρετανία και μόνο 38 - 45 στην Ιταλία.